

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРИВАТНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.: СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ

У статті досліджено сучасну історіографію щодо історії становлення та розвитку приватних та громадських педагогічних навчальних закладів в українських землях ХІХ – початку ХХ ст. За відсутністю комплексного дослідження, проаналізовано колективні праці і монографії, узагальнюючі і тематичні видання, що висвітлюють окремі аспекти проблеми, визначено їх інформаційний потенціал.

Ключові слова: педагогічна освіта, приватні і громадські навчальні заклади, дореволюційна історіографія, радянська історіографія, сучасна історіографія.

Нові тенденції розвитку професійної освіти, педагогічної зокрема, зумовлюють не тільки потребу переосмислення і аналізу діяльності існуючих педагогічних навчальних закладів, але і об'єктивне вивчення і творче використання їх досвіду в минулому. Історичний підхід сприятиме подоланню суперечностей між існуючим рівнем професійно-педагогічної підготовки вчителів та зростаючими вимогами суспільства до її змісту, традиційною системою підготовки педагогічних кадрів та соціокультурними перетвореннями в Україні, між потребою в об'єктивному вивченні історичної спадщини та недостатньою розробкою історико-освітніх проблем. Важливим у вказаній площині є звернення до аналізу діяльності перших в українських землях приватних закладів, що готували педагогів. Розпочалося формування приватного сектору педагогічної освіти в приватних пансіонах, гімназіях, інститутах шляхетних дівчат, де існували педагогічні класи, але особливої активності набуває наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., коли виникають приватні вищі навчальні заклади. Соціально-економічні та політичні зміни в країні в цей період призвели до структурних та змістових перетворень в освітній сфері, однією з яких була поява громадських і приватних вищих навчальних закладів. В наслідок низки об'єктивних і суб'єктивних причин провідні приватні заклади педагогічного спрямування виникали в Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі. Серед них, безперечно, Вищі жіночі курси, Фребелівський педагогічний інститут.

Приватні вищі навчальні заклади мали специфічні соціальні функції, що сприяло демократизації, фемінізації студентства та інтелігенції в цілому, розвитку інноваційності в освіті. Це були прогресивні навчальні заклади свого часу, які оперативно реагували на освітні і соціальні зміни, застосовували мобільні навчальні плани і програми, складені з урахуванням останніх наукових досягнень, що привертало увагу дослідників. Вже дореволюційна історіографія проблеми має суттєвий доробок і особливу цінність, оскільки містить свідчення очевидців процесу. Ініціатива у відкритті приватних навчальних закладів належала органам громадського самоврядування, товариствам та приватним особам, але їх діяльність регулювались статутними правилами, відповідними документами Міністерства народної освіти. Дослідженню теми допомагають збірники постанов і розпоряджень по Міністерству народної освіти, історичні огляди його діяльності (С. В. Рождественський), профільні збірники документів (Г. А. Фольборк, В. І. Чарнолуський). Серед останніх необхідно виділити збірники законоположень про приватні навчальні заклади (А. М. Лаурсон, Т. Г. Лубенець), праці Першого Всеукраїнського з'їзду діячів товариств і установ приватної ініціативи. Виходили загальні дослідження стану тогочасної освіти (А. Н. Куломзін, Г. А. Фальборк, В. І. Чарнолуський), історичні праці щодо розвитку гімназійної світи (І. А. Альошинцев, А. А. Плестер, Є. Шмід), інститутів шляхетних дівчат (І. Я. Селезньов, Н. П. Черепнін), жіночої освіти (Н. Є. Зінченко, Є. А. Ліхачьова, О. В. Піллер), народної освіти в земствах (Є. О. Звягінцев, О. М. Обухов, М. В. Чехов), довідкові видання (Н. І. Воротинцев, Д. С. Марголін, П. К. Шмулевич, К. Р. Шохаль), які охоплювали і приватні заклади. З'являються праці, присвячені окремим навчальнимкладам, зокрема Київським вищим жіночим курсам (Д. С. Марголін), Фребелівському педагогічному інституту (І. А. Сікорський, Є. А. Толмачев-

ська), Харківській гімназії (Н. А. Чеканов), Керченському, Київському, Полтавському, Харківському інститутам шляхетних дівчат (Д. І. Говоров, М. М. Захаренко, І. Ф. Павловський, Н. Г. Жебилев), ювілейні видання, історичні хроніки, звіти з елементами аналізу і оцінки, публікації в періодичних виданнях. За радянських часів звернення до проблеми було в межах загальних досліджень історії розвитку освіти і педагогічної думки (В. Й. Борисенко, Е. Д. Дніпров, С. Ф. Єгоров, О. Ф. Іванов, Ф. Г. Паначін, О. І. Піскунов, Н. А. Філіппова), історії інтелігенції (В. Р. Лейкіна-Свірська, Н. А. Шип), жіночої освіти (І. Г. Малінко, О. М. Титова). В 1960-х рр. з'являється спроба дати комплексний аналіз принципів діяльності, що вирізняють приватні навчальні заклади від державних, виділити їх характерні риси і роль у розвитку педагогічної думки, вдосконаленні процесу навчання (М. В. Михайлова). В сучасний період кількість досліджень історії приватних навчальних закладів зростає, що пояснюється появою нових таких закладів і активізацією їх діяльності. Це підкреслює актуальність нашої розвідки.

Метою пропонованої студії є вивчення поглядів сучасних авторів щодо змісту, методів, форм педагогічної підготовки в приватних навчальних закладах Наддніпрянської України XIX – початку XX ст.

Соціально-економічні перетворення початку 1990-х рр. обумовили нові методологічні та концептуальні підходи до вивчення, аналізу і оцінки історичних фактів, подій та явищ, появу нових фундаментальних досліджень, у тому числі з історії освіти і педагогічної думки загалом, діяльності громадських і приватних навчальних закладів зокрема. Це відзначається і в історіографічному дослідженні історії педагогіки в Україні Н. М. Гупана¹. Спроба визначити роль і місце громадських і приватних педагогічних навчальних закладів у розвитку освіти України зроблена в колективних монографіях «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – початок XX ст.)» за редакцією М. Д. Ярмаченка², «Історія освіти і науки в Україні» О. Я. Пилипчука, О. Ф. Коновця, Л. П. Яресько³, праці Д. Ю. Коржова «Розвиток системи вищої освіти України (кінець XIX – початок XX ст.)»⁴, Ю. М. Алексєєва «Україна: освіта і держава»⁵, Є. П. Степановича «Вища спеціальна школа на Україні кінця XIX – початку XX ст.»⁶. У розділі «Неурядові вищі навчальні заклади» «Нарисів історії школи та педагогічної думки...» за редакцією Е. Д. Дніпрова аналізуються основні типи громадських і приватних навчальних закладів, підкреслюється їх соціальна функція, що полягала в посиленні найбільш слабкої професійної ланки державної вищої школи: педагогічної, медичної, економічної; сприянні організаційним і методичним інноваціям; заповненні соціальної порожнини в складі учнів і студентів державних навчальних закладів⁷. Соціальні функції та принципи становлення системи приватної освіти в Україні, стан і перспективи розвитку приватного сектора національної системи освіти України, український варіант приватної вищої школи в об'єктиві часу аналізує В. І. Астахова⁸. Роль і місце громадської і приватної ініціативи в розвитку освіти України кінця XIX ст. розглядають І. А. Добрянський, В. В. Постолатій⁹, приватну професійну освіту в дореволюційні часи – Ю. П. Голіцин¹⁰, а передумови і причини появи, виникнення і основні етапи розвитку, характерні риси, специфічні функції та особливості громадських і приватних вищих навчальних закладів в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. досліджує Т. А. Удовицька¹¹. Чільне місце в цих працях приділяється приватній педагогічній освіті. Але вони висвітлюють тільки деякі аспекти діяльності громадських і приватних навчальних закладів педагогічного спрямування, не охоплюють усієї сукупності таких навчальних закладів, поверхово або зовсім не вивчають історію їх виникнення і розвитку в українських землях. Переважає дослідження соціальних і економічних аспектів приватних навчальних закладів, недостатнім є дослідження їх інноваційної сутності.

Педагогічна підготовка в приватних і громадських навчальних закладах розглядається науковцями як невід'ємна складова системи педагогічної освіти дореволюційної доби, що доводять і сучасні історичні та історико-педагогічні дослідження. Так, Р. С. Гавриш та В. С. Лобурець у сумісній праці «Підготовка вчительських кадрів в Україні дорадянської доби» описують основні типи приватних педагогічних закладів, простежують основні тенденції й особливості розвитку, зміст, форми та методи діяльності, матеріально-технічне забезпечення¹². І. П. Вазинський висвітлює зміст та провідні тенденції становлення та розвитку педагогічної освіти в Центральній та Східній Україні у 1862–1866 рр., особливості підготовки вчителя початкової та середньої школи, типи педагогічних навчальних закладів, які в більшості на той час були приватними¹³. Н. М. Дем'яненко в монографії «Загально-педагогічна підготовка вчителя в Україні» представляє ретроспективний логіко-системний аналіз процесу становлення, змісту, структури, теорії і практики загальнопедагогічної підготовки вчителя в Україні XIX – першої третини XX ст.»¹⁴. Цей процес автор ретельно досліджує і в приватних закладах, зокрема Вищих жіночих курсах, Київському Фребелівському інституті. Діяльність останнього детально висвітлює І. І. Пруд-

ченко¹⁵. Вона з'ясувала організаційно-педагогічні передумови, місце та роль Фребелівського інституту в системі вищої освіти України досліджуваного періоду, проаналізувала організаційну структуру, провідні тенденції і особливості розвитку, науково-педагогічну діяльність професорсько-викладацького складу. Приватному сектору в дошкільній педагогічній освіті на той час належала провідна роль. Особливості становлення та розвитку професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні кінця XIX – початку XX ст. розглядають у своїх дисертаційних дослідженнях І. Г. Улюкаєва¹⁶, С. С. Попиченко¹⁷, Т. Б. Слободянюк¹⁸.

В контексті освітньої проблематики XIX – початку XX ст. питання підготовки вчителів в приватних і громадських навчальних закладах розглядалися й іншими дослідниками. Окремі аспекти діяльності цих закладів висвітлено в дослідженнях У. Т. Кіреєвої щодо професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи другої половини XIX – початку XX ст.¹⁹, Л. П. Вовк – щодо історії освіти дорослих²⁰, О. М. Лук'яненко – щодо організації педпрактики в різних типах навчальних закладів України другої половини XIX – початку XX ст.²¹, О. В. Попової – щодо розвитку інноваційних процесів у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах України в XX ст.²², С. Т. Золотухіної – щодо вивчення засобів навчальної та науково-дослідної роботи²³, В. О. Вихрущ – щодо розвитку теоретико-концептуальних основ вітчизняної дидактики (друга половина XIX – початок XX ст.)²⁴.

Як зазначалося вище, ініціативу у відкритті нових навчальних закладів виявляли не тільки окремі приватні особи, а і органи громадського самоврядування, спілки, товариства. З огляду на це, дослідників нашої проблематики зацікавлять праці В. В. Курченко «Діяльність земств України в розвитку освіти (1864–1914 рр.)»²⁵, Р. Л. Гавриш «Шкільна діяльність земського самоврядування на Лівобережній Україні в 1865–1919 рр.»²⁶, де розкриваються загальні питання підготовки вчителів у земських гімназіях, на земських педагогічних курсах тощо. Розвиток земської педагогічної освіти в окремій губернії висвітлює в своїй праці «Освітня діяльність земств Харківської губернії (в кінці XIX – на початку XX ст.) Л. В. Корж²⁷, а Л. Т. Рябовол – у дослідженні «Розвиток земської освіти в Херсонській губернії (друга половина XIX – початок XX ст.)»²⁸. Зазначимо, що всі автори наголошують на прогресивному значенні освітньої діяльності земств, їх важливій ролі у популяризації педагогічної науки та досвіду.

Приватні і громадські навчальні заклади створювалися за активної участі інтелігенції, насамперед професорів і викладачів провідних вузів України. Кількісний і якісний аналіз професорсько-викладацького складу, цікаві оцінки щодо діяльності приватних навчальних закладів знаходимо у працях з історії інтелігенції. Так, Г. В. Касьянов у монографії «Українська інтелігенція на рубежі XIX – початку XX ст.: соціально-політичний портрет» приходиться до висновку, що діяльність цих закладів сприяла збільшенню числа жінок у професійно-спеціалізованій і демографічній структурі інтелігенції, обумовивши ще більшу її фемінізацію²⁹. А Н. А. Шип у історико-соціальному нарисі «Інтелігенція на Україні (XX ст.)» зазначає, що саме за рахунок випускників громадських і приватних закладів, які в більшості були різночинцями, відбувалась демократизація інтелігенції³⁰. Проблеми, соціальний склад, матеріальний стан студентів вищих приватних навчальних закладів аналізує Н. М. Левицька, вивчаючи історію студентства України на зламі XIX–XX ст.³¹. А на думку О. Є. Іванова, який присвятив у своєму дослідженні історії студентства неурядових вищих навчальних закладів цього ж періоду цілий розділ, основу студентського контингенту громадських і приватних вишів складали вихідці з демократичних верств суспільства, жінки, представники національних меншин, студенти, виключені з університетів за участь у політичній діяльності, оскільки при прийомі в державні виші діяли станові обмеження³².

Виокремлюють науковці проблеми історії та особливості розвитку приватної жіночої педагогічної освіти. Долучаються до проблеми в межах дослідження історії жіночої освіти в Україні С. О. Алексієнко, В. В. Тригубенко³³, вищої жіночої освіти – О. О. Драч³⁴, В. Є. Орлова³⁵, вищої жіночої освіти на Слобожанщині в другій половині XIX – на початку XX ст. В. В. Павлова³⁶. Досліджуючи діяльність жінок в громадському житті України кінця XIX – першої половини XX ст., М. Д. Богачевська-Хом'як виділяє об'єктивні і суб'єктивні чинники, що вплинули на виникнення громадських і приватних Вищих жіночих курсів³⁷.

Щодо нашої проблематики слід звернути увагу на дослідження з історії розвитку освіти та педагогічної думки в окремих регіонах України. Ці процеси на Харківщині досліджують авторські колективи на чолі з І. Ф. Прокопенко³⁸ та В. І. Євдокімовим³⁹. Тенденції розвитку освіти і педагогічної думки Півдня України другої половини XIX – початку XX ст. вивчає Ю. А. Надольська⁴⁰. Особливості підготовки вчителя в гімназійних педагогічних класах висвітлено в дослідженні Т. В. Лутаєвої «Теорія і практика організації освіти учнів в гімназіях Харкова другої половини

XIX – початку XX ст.»⁴¹, а на педкурсах – в науковій розвідці В. Л. Попової «Естетична підготовка вчителів у діяльності педагогічних курсів Слобожанщини (кінець XIX – початок XX ст.)»⁴².

Отже, сучасні науковці активно долучалися до вивчення становлення і розвитку приватної педагогічної освіти в українських землях XIX – початку XX ст. Посилення уваги пояснюється активним розвитком і переосмисленням значущості в сучасному суспільстві приватних навчальних закладів, і педагогічних зокрема, потребою в залученні історичного досвіду до пошуків шляхів і способів їх реформування. Значення цих закладів дослідники вбачають в демократизації, фемінізації студентства, якісних змінах в професійній підготовці вчителя. Однак, сучасні наукові розвідки не охоплюють усієї сукупності приватних навчальних закладів педагогічного спрямування, фрагментарно висвітлюють історію їх виникнення і розвитку в Україні, в основному приділяють увагу соціальним і економічним аспектам їх діяльності, лише торкаються специфіки та інноваційної сутності цих закладів. Перспективи вивчення проблеми пов'язуємо з розширенням кола наукових видань, дослідженням періодичної преси.

¹ Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки. – К., 2002. – 224 с.

² Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні: Нариси (X – початок XX ст.) / Гончаренко С. У. та ін. За ред. М. Д. Ярмаченка. – К., 1991. – 384 с.

³ Пилипчук О. Я., Коновець О. Ф., Ярьсько Л. П. Історія науки та освіти в Україні. – К., 1998. – 79 с.

⁴ Коржов Д. Ю. Розвиток системи вищої освіти в Україні (кінець XIX – початок XX ст.). – Вінниця, 1996. – 26 с.

⁵ Алексєєв Ю. М. Україна: освіта і держава (1987–1997). – К., 1998. – 110 с.

⁶ Степанович Е. П. Высшая специальная школа на Украине конца XIX – начала XX в. – К., 1991. – 99 с.

⁷ Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР конца XIX – начала XX вв. / Э. Д. Днепров и др. – М., 1991. – С. 137.

⁸ Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант. / В. И. Астахова и др. – Харьков, 2000. – 462 с.

⁹ Добрянський І. А., Постолатій В. В. Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець XIX ст.). – Кіровоград, 1998. – 143 с.

¹⁰ Голицин Ю. П. Частное профессиональное образование в дореволюционной России // Эксперт. 2000. – С. 24–29.

¹¹ Удовичька Т. А. Основні етапи виникнення і діяльності громадських і приватних вищих навчальних закладів в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. // Вчені записки Харківського гуманіт. ін.-ту «Нар. укр. академія». – Харків, 2000. – Т. 6. – С. 146–153.

¹² Гавриш Р. Л., Лобурець В. С. Підготовка учительських кадрів в Україні дорадянської доби // Наукові записки психол.-пед. ф-ту Полтавського пединституту. – Полтава, 1997. – Ч. 1. – С. 47–52.

¹³ Важинський І. П. Становлення та розвиток педагогічної освіти в Центральній і Східній Україні (1802–1866 рр.): Дис. ... канд. пед. наук. – Полтава, 2002. – 204 с.

¹⁴ Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.). – К., 1998. – 328 с.

¹⁵ Прудченко І. І. Київський Фребелівський педагогічний інститут в системі вищої освіти України (1907–1920 рр.): Дис. ... канд. пед. наук. – К., 2005. – 201 с.

¹⁶ Улюкаєва І. Г. Становлення і розвиток дошкільного педагогічного образования в Україні (1905–1941 гг.): Дис. ... канд. пед. наук. – К., 1993. – 197 с.

¹⁷ Попиченко С. С. Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX ст.): Дис. ... канд. пед. наук. – К., 1998. – 197 с.

¹⁸ Слободянюк Т. Б. Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX ст.): Дис. ... канд. пед. наук. – К., 2000. – 183 с.

¹⁹ Киреева У. Т. Профессионально-педагогическая подготовка учителя начальной школы России второй половины XIX – начала XX вв.: Дис. ... канд. пед. наук. – М., 1990. – 216 с.

²⁰ Вовк Л. П. Історія освіти дорослих в Україні: Нариси. – К., 1994. – 228 с.

²¹ Лук'яненко О. М. Професійна спрямованість педагогічної практики майбутніх учителів (історико-пед. аспект) // Педагогіка та психологія: Зб. наук. пр. Вип. 17. – Харків, 2001. – С. 116–121.

- ²² Попова О. В. Розвиток інноваційних процесів у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах України в ХХ ст.: Дис. ... д-ра пед. наук. – Харків, 2001. – 468с.
- ²³ Золотухіна С. Т. Підготовка майбутніх учителів до науково-дослідної та методичної роботи // Засоби навчальної та науково-методичної роботи. Вип. 2. – Харків, 1997. – С. 38–42.
- ²⁴ Вихрущ В. О. Розвиток теоретико-концептуальних основ вітчизняної дидактики (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – К., 2001. – 38 с.
- ²⁵ Курченко В. В. Діяльність земств України у розвитку освіти (1864–1914 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. Харків, 1997. – 183 с.
- ²⁶ Гавриш Р. Л. Шкільна діяльність земського самоврядування на Лівобережній Україні в 1865–1919 рр.: Дис. ... канд. іст. наук. – Полтава, 1998. – 196 с.
- ²⁷ Корж Л. В. Освітня діяльність земств Харківщини (в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.): Дис. ... канд. пед. наук. – Суми, 1999. – 190 с.
- ²⁸ Рябовол Л. Т. Розвиток земської освіти в Херсонській губернії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Кривий Ріг, 2001. – 20 с.
- ²⁹ Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ–ХХ ст.: соціально-політичний портрет. – К., 1993. – С. 33.
- ³⁰ Шип Н. А. Интеллигенция на Украине (XX ст.): историко-социальный очерк. – К., 1991. – С. 17.
- ³¹ Левицька Н. М. Студенство України на зламі ХІХ–ХХ ст. // Історія України. 1998. – № 17. – С. 23–34; № 19. – С. 45–56.
- ³² Иванов А. Е. Студенчество России: конец ХІХ – начало ХХ вв.: социально-историческая судьба. М., 1999. – С. 189–195.
- ³³ Алексієнко С. О., Тригубенко В. В. З історії жіночої освіти в Україні // Відродження. 1998. – № 4. – С. 33–42.
- ³⁴ Драч О. О. Вища жіноча освіта в Російській імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Черкаси, 2011. – 532 с.
- ³⁵ Орлова Е. И. Высшее женское образование в России // Alma mater. 1999. – № 3. – С. 36–40.
- ³⁶ Павлова В. В. Вища жіноча освіта на Слобожанщині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. // Науковий вісник Харківського держпедуніверситету. Історичні науки. Вип. 2. – Харків, 1999. – С. 73–80.
- ³⁷ Богачевська-Хом'як М. Д. Жінки в громадському житті України (1884–1939). – К., 1995. – С. 46.
- ³⁸ Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Харківщині / Лозова В. І. та ін. За ред. І. Ф. Прокопенка. – Харків, 1992. – 335 с.
- ³⁹ Євдокімов В. І., Єльнікова Г. В., Корнілов В. В. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Харківщині. Харків, 1992. – 334 с.
- ⁴⁰ Надольська Ю. А. Тенденції розвитку освіти і педагогічної думки Півдня України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): Дис. ... канд. пед. наук. – К., 2012. – 262 с.
- ⁴¹ Лутаєва Т. В. Теорія і практика організації освіти учнів у гімназіях Харкова другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Харків, 1998. – 20 с.
- ⁴² Попова В. Л. Естетична підготовка вчителів у діяльності педагогічних курсів Слобожанщини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): Дис. ... канд. пед. наук. – Харків, 2003. – 204 с.

В статтє исследована современная историография истории становлення и развития частных и общественных педагогических учебных заведений в украинских землях ХІХ – начала ХХ в. При отсутствии комплексного исследования, проанализированы коллективные труды и монографии, обобщающие и тематические издания, которые освещают отдельные аспекты проблемы, определен их информационный потенциал.

Ключевые слова: педагогическое образование, частные и общественные учебные заведения, дореволюционная историография, советская историография, современная историография.

The article is devoted to the modern historiography of the history of becoming and development of private and public pedagogical educational institutions in the Ukrainian lands of the ХІХ – the beginning of the ХХ century. In the absence of a comprehensive study, collective works and

monographs, generalizing and thematic publications that cover particular aspects of the problem are analyzed, and their information potential is determined.

Keywords: pedagogical education, private and public educational institutions, pre-revolutionary historiography, soviet historiography, modern historiography.